

Philosophical Reflections on Human Vulnerability in the Age of Global Relations

Mohammad Taghi Ghezelsofla * Associate Professor, Department of Political Science and International Relations, University of Mazandaran, Babolsar, Iran

Abstract

Introduction

Human philosophy, in its most fundamental sense, constitutes a profound inquiry into and critique of human existence. From its inception, this philosophical reflection has been intrinsically linked to politics. Political philosophy, in particular, centers on the concept of the good life from a normative and critical perspective. When the contemporary global condition is examined through this lens, it becomes evident that a range of dangers and crises has increasingly distanced societies from the ideals associated with a good life.

---

* Corresponding Author: M.t.ghezel@gmail.com

How to Cite: Ghezelsofla, M. T. (2024). Philosophical Reflections on Human Risks in the Age of Global Relations. *Research on Global Relations*, 1 (4), 1 - 38.
Doi: 10.22054/jrgr.2025.83804.1105

The current global situation is deeply concerning, especially with regard to public health, ecological conditions, and standards of justice and peace. Numerous scholars and experts have expressed alarm over rising international tensions, the fragmentation of an already fragile global order, and the growing possibility of conflict among states. Developments over the past two decades reveal that human society exists in a state of persistent readiness, accompanied by a pervasive sense of anxious helplessness generated by continuous crises and conflicts.

Accordingly, the central question of this article is to identify the dangers and crises threatening global relations and to examine the role of political philosophy and international political theory in responding to these challenges. To address this question, the article draws upon concrete examples of such dangers and crises in order to illustrate the extent to which contemporary human society experiences a condition of ontological insecurity. Given that philosophy derives its significance from the possibility of transforming unfavorable conditions, its ultimate aim lies in the realization of a just and happy society. It is therefore evident that philosophical inquiry offers a range of ideas and solutions directed toward this essential objective. In the following sections, the article outlines a set of proposed solutions presented as foundational principles for a civilized global society.

Literature Review

Amartya Sen (2012) analyzes the expansion of inequality and the growing sense of frustration within developing societies that appear excluded from the benefits of globalization, particularly in relation to justice. As a consequence, numerous social movements and

3 | Ghezelsofla

intellectual currents have emerged over the past two to three decades to protest against this troubling condition.

Habermas (2009) argues that in a globalized world marked by ineffective democratic mechanisms, the most viable response to major global crises lies in strengthening institutions grounded in communicative rationality. He emphasizes the cultivation of dialogical practices among institutions, social groups, and states.

Similarly, scholars such as Köhler (1998), Hedley Bull (2002), Linklater (1992), Falk (2000), and Bauman (1994) contend that the adoption of dialogic democracy constitutes the most effective response to global threats and the increasing convergence of interests and objectives among states.

Methodologically, this article adopts the traditional approach of political science rooted in normative-critical analysis. Normative-critical political philosophy concerns the examination and application of moral concepts within the political realm. It seeks to identify principles consistent with the idea of the “good life” and, in doing so, provides a symbolic representation of a well-ordered political system. In practical terms, the normative-critical approach aims to articulate the conditions under which individuals may realize core value preferences—such as freedom, justice, fairness, and social harmony—while remaining firmly oriented toward the concept of the good life.

Discussion

Identifying the indicators of the contemporary global crisis is essential. Among the most significant and undeniable manifestations of the challenges confronting humanity today are the following:

1. Global Inequality

In the economic sphere, the enduring consequences of inequalities rooted in historical imperialism remain evident. Regions commonly referred to as the “Third World,” including marginalized and developing societies, continue to face structural challenges within the context of globalization. These challenges include the persistence of closed political systems, the intensification of economic poverty, and the widening gap between social classes.

2. Instability in the Middle East

The Middle East has long been characterized by crisis and instability. As one scholar observes, it is difficult to identify another region in the world as deeply affected by uncertainty, unrest, and insecurity as the Middle East. At present, nineteen countries within the region are experiencing varying degrees of conflict and internal crisis.

Post-Fordist Capitalism and the Continuation of Crisis

The global financial crisis of the late 2000s and early 2010s highlighted the growing fragility of contemporary economic systems. The post-Fordist era has witnessed a shift toward conditions marked by volatility, emotional intensity, and economic “fluidity,” trends that have also reshaped everyday life. These transformations have intensified commodification processes, deepened alienation in industrial societies, and significantly increased existential insecurity.

Greenhouse Warming and Planetary Emergency

Since the 1960s, an expanding body of scientific evidence and visual imagery documenting environmental degradation has contributed to a heightened sense of global insecurity. Climate change and ecological decline now constitute fundamental threats to human survival and collective well-being.

Conclusion

In light of the adverse consequences associated with recent global developments, it is evident that a consensus grounded in respect for diversity has become imperative. Such a consensus can be cultivated through the restoration of effective and constructive dialogue at the global level. At the core of this dialogical form of governance should be a strategic commitment to the principle that –every society and every individual—regardless of racial, linguistic, or ethnic background—is entitled to the following:

- An economic system that guarantees the material resources and public services necessary to uphold human dignity;
- An emphasis on responsibility for well-being and happiness that transcends reductive Benthamite utilitarianism;
- A commitment to humane governance that ensures equality of status and opportunity for all individuals;
- The recognition and protection of human rights and dignity through inclusive and participatory political systems;
- The explicit recognition of women’s human rights and dignity;

A firm commitment to non-violence, grounded in the conviction that disputes at both national and international levels can be resolved through peaceful dialogue and mutual understanding.

Keywords: Philosophy; Global Relations; Crises; Normativism; Risks.

تاملاتی فلسفی بر مخاطرات بشری در عصر روابط جهانی

دانشیار علوم سیاسی و روابط بین‌الملل دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

محمد تقی قزلسفلی *

چکیده

فلسفه انسانی به معانی ساده، ژرف‌نگری و نقد حیات بشری است. همین تلقی از ابتدا آن را به امر سیاسی پیوند داده است. فلسفه سیاسی از منظر هنجاری-انتقادی معطوف به زندگی خوب است. از این دیدگاه اگر به جهان امروز توجه کنیم انواع مخاطرات و بحران‌ها آن را از معیارهای زندگی خوب دور کرده است. در عین حال، وضعیت کلی جهان هم از حیث میزان شاخص سلامت، زیست‌بوم و هم معیارهای عدالت و صلح خوب نیست. بسیاری از صاحب‌نظران نگران افزایش تنش‌ها، تجزیه نظم شکننده جهانی و آغاز دوره‌ای از برخورد میان ملت‌ها هستند. بر این اساس سؤال اصلی مقاله عبارت از این است که از منظر فلسفی، بحران‌ها و مخاطرات عصر جهانی چگونه تحلیل می‌شوند و از منظر هنجاری-تجویزی چه راهکاری برای مقابله با آن‌ها وجود دارد؟ در پاسخ با استناد به نمونه‌های عینی مخاطرات و بحران‌ها نشان داده می‌شود که اجتماع بشری تا چه میزان از ناامنی هستی شناختی در رنج است. از آنجا که فلسفیدن با امکان تغییر شرایط نامطلوب معنا پیدا می‌کند و هدف آن دست‌یابی به جامعه سعادت‌مندانه است بدیهی است مجموعه‌ای از ایده‌ها و راهکارها در جهت رسیدن به این هدف مهم مطرح می‌کند. در بخش دوم مجموعه‌ای از راهکارها به عنوان اصول زیست‌متمدنانه ارائه می‌شود. چارچوب نظری این نوشتار هنجاری-انتقادی و روش گردآوری مطالب کتابخانه‌ای است.

واژگان کلیدی: فلسفه، روابط جهانی، بحران، هنجارگرایی، مخاطره.

«حتی در تاریک‌ترین دوره ظلمت، ما انسان‌ها حق داریم انتظار روشنائی داشته باشیم.»
هانا آرنت، ۱۴۰۲

مقدمه

در دهه ۱۹۵۰ و بعد از فروکش کردن آتش جنگ عالم گیر، هانا آرنت فیلسوف برجسته به تصویری از حکمت سیاسی برای دنیا علاقه‌مند شد که در آن مخاطرات، بحران‌ها و چالش‌های گاه غافلگیرانه از جماعت فلاسفه انتظار توجه جدی هم نظری و عملی دارند؛ جنگ‌های بزرگ، خطرات خودکامگی، سلاح‌های کشتار جمعی تنها بخشی از این فهرست نگران‌کننده‌ای بودند که به زعم فیلسوفان سیاسی چون آرنت، نشان می‌دادند، این اجتماع آدمیان در مکانی به نام «زمین، {همچون} اساسی‌ترین وضع برای بشر» (آرنت، ۱۴۰۲: ۱۵)، است که گویای مهم‌ترین نقش فلسفه و همراه با آن، پراکسیس تاریخی جماعت متفکران در برخورد متاملانه با این شرایط وخیم است. به تعبیر گویای اشتراوس، «فلسفه از همان زمان پدیداری، معطوف به بهبود وضع بشر بوده است» (اشتراوس، ۱۳۹۷: ۱۷). گو آنکه کلیدواژه «تئوروس» در ریشه تفلسف و نظریه‌پردازی، نماد مشاهده‌گر تیزبینی است که در روایت از هم پرسه‌های افلاطون، سفرها کرده و از مشاهده و تجربه امور آموخته است. از این قرار از او به عنوان ناظر هوشیار این وضع انتظار می‌رود در مواجهه با بحران‌ها، آشفتگی‌ها و ازهم‌گسیختگی‌های زندگی بشری، راه برون‌رفتی هم عرضه کند. می‌توان به تحقیق از این دعوی دفاع کرد که فیلسوفان در ریشه‌یابی بحران‌های زندگی، عموماً نقش فعالی ایفا کرده‌اند؛ نه فقط در به چالش کشیدن شرایط بحرانی، بلکه در روشی هنجاری-انتقادی برای بسامان شدن زندگی و حیات جمعی. از افلاطون تا روسو و از مارکس تا هابرماس و راولز این شیوه زیست متفکران بوده است.

حال با این پیش‌فرض درباره بن‌مایه و نقش متفکران در زندگی جمعی بیاید نگاهی از سر تأمل به جهان اطراف خود بیفکنیم. اگر از انصاف دور نشده باشیم می‌توان هم چون ماکس وبر شهیر معترف شد که روند عقلانیت در زندگی بشر کنونی دستاوردهایی مهم داشته است، در عین حال نمی‌توان به قول مارک لیلای چشم بر واقعیات عینی و تلخ جهان امروز و فردایمان بست؛ زیرا «هنوز تعصب و تنگ‌نظری نمرده است» (لیلا، ۱۴۰۲: ۲۱) و

بشر بنا به تعبیر وگان از هابز، در ترس دائم و لذا مقهور اضطراب آینده خود است (وگان، ۱۳۹۵: ۱۹). ممکن است بدبینانه به نظر برسد اما حوادث و رخداد‌های دو دهه اخیر گواه این است که جامعه بشری در وضع دائمی آمادگی اما ناتوانی اضطراب آلود نزاع‌ها به سر می‌برد. به این معنا، بسیاری از نگران‌کننده‌ترین تصویرهای دهه‌های پایانی قرن بیستم، شواهد ضد انسانی از پاک‌سازی قومی و ستیزه‌های طولانی طایفه‌ای بوده است. به تعبیر گزنده ژاک دریدا و در نکوهش «خوش‌باوری فوکویاما»، هرگز به اندازه امروز خشونت، نابرابری، طردشدگی، گرسنگی و فقر مهلک در جهان وجود نداشته و این همه آدمی برای چنین خواسته‌های ابتدایی جان خود را از دست نداده‌اند. به باور وی، تو گویی، جهان «از جا در رفته است» است (دولی و کاوانا، ۲۰۱۴: ۳۲). با چنین شواهدی نمی‌توان کتمان کرد نظم متزلزل جهانی و روابط عصر جهانی پس از پایان جنگ سرد تا دو دهه بعد از هزاره جدید، گرفتار فوران‌های تکان‌دهنده‌ای از مخاطرات ناشی از تشدید ناامنی‌های قومی، گسترش انواع خشونت‌ها در مناطق مختلف جهان شده است. چنین بحران‌ها و مخاطرات ناشی از بسط ایدئولوژی‌های سلطه، نگارنده را به یاد دغدغه‌های ادموند هوسرل درباره «بحران علوم و فرهنگ در جهان» انداخت. این فیلسوف برجسته در نامه‌ای به کنگره فلاسفه با عنوان قابل تأمل «رسالت فلسفه در دوران معاصر» با اشاره به گسترش دامنه انواع و اقسام افکار افراطی در جهان، از جمله سوسیالیسم بی‌مهار و فاشیسم شر، و دیگر تنش‌های بین‌المللی بر آن بود که باید با توسل به نظریه‌پردازی متاملانه و هنجاری، زیست جهان نحیف بشری را از تباهی و شکنندگی بیش از پیش نجات داد (Buckley, 1992:59).

جهان امروز ما بی‌شبهت به دنیای هوسرل نیست. به زعم نگارنده و در معنای اگزیستانس، بشریت با تهدیدهای نگران‌کننده‌ای از نمونه‌ی تجربه‌شده «داعش» مواجه است که حیات انسانی را به خطر انداخته و آینده را پیش چشمان مغموم و سرشار از دلهره از نوع «اوپنهایمری»^۱ آشفته‌حال کرده است: مثل مسابقه قدرت‌ها در تولید ابزارهای

۱. اشاره‌ای است به فیلم دیوانه وار و نفس‌گیر کریستوفر نولان در سال ۲۰۲۳ که خود نولان نویسنده‌ی، تهیه‌کننده‌ی و کارگردانی آن را بر اساس بیوگرافی رابرت اوپنهایمر، فیزیکدان نظری و پدر بمب اتم، ساخته است.

جنگی، اتمی و شیمیایی، بیولوژیکی و جنگ‌های توده‌ای سنتی که می‌تواند به منازعات اتمی میدان دهد، چنانچه مراکز اتمی با سلاح‌های قدیمی موردحمله قرار بگیرد، یک فرایند رو به تزاید نابودی محیط‌زیست بر اثر خاصیت سمی گلخانه‌ای و لایه‌های اوزون، نابودی جنگل‌ها، نابودی قسمت‌های بزرگی از آفریقا و آسیا و تأثیرات فاجعه‌آمیز آن بالا می‌رود.^۱ از این قرار پرسش اصلی نوشتار حاضر این است که چه مخاطرات و بحران‌هایی فراروی روابط جهانی است و رسالت فلسفه سیاسی و نظریه سیاسی بین‌المللی چیست؟ به منظور پاسخ به این پرسش نظریه هنجاری-انتقادی را به عنوان الگوی مفهومی و نظری بسط داده و از روش اسنادی و کتابخانه‌ای بهره خواهیم برد.

پیشینه پژوهش

اگر تمرکز ما بر مواجهه فلسفه و فیلسوفان با شداید ناخوش‌احوال و رنج جهان سده بیستمی باشد می‌توان به چند نمونه کلاسیک از آثاری که در آن برخورد مسئولانه فلسفه با بحران‌ها و مخاطرات سیاست جهانی طرح و بسط یافته اشاره کرد. تلخیص برخی از این نمونه‌ها تنها دست‌چینی از ده‌ها پژوهش بنیادین در قلمرو نظر و عمل است، زیرا این تلاش‌ها به آغاز قرن بیستم بازمی‌گردد و تا به امروز نیز تداوم داشته است. اشتراوس (۱۳۹۶)، در واکنش به از مد افتادگی فلسفه و فلسفه سیاسی و حملاتی که به ویژه از نیمه دوم قرن بیستم به نهج هنجاری-انتقادی نظریه‌پردازی صورت گرفته، در پی اعاده حیثیت از نقش کاربردی فلسفه در معنای کلاسیک برآمده است. برای مثال این اعاده حیثیت در نمونه اشتراوس تلاشی است برای بازگشت به گُنه فلسفه سیاسی کلاسیک در یونان باستان. همو با اشاره به وضعیت بحران در تمدن غربی که بسامد آن دو جنگ جهانی و رشد فاشیسم و کمونیسم بوده است راه‌حل نظری را ابتدا در نقد اثبات‌گرایی و تاریخی‌نگری معرفی می‌کند. دو نحله فکری که به اسم علم باوری و تکثرگرایی سبب بیهوده جلوه شدن امر حقیقی و تسلیم به نسبی باوری شدند. او در آثارش به اسم دفاع از اهمیت فلسفه در

۱. در همین منازعه روسیه/اوکراین که گویا بعد دو سال هنوز شانس برای خاتمه اصولی آن یافت نشده، مدام رسانه‌ها، اخباری منتشر می‌کنند از احتمال تخریب مراکز هسته‌ای طرفین که حتی فکر احتمال آن نیز از جهت ابعاد تخریبی می‌تواند ترسناک باشد.

جهان بحرانی بر آن است تمدن غربی به یکپارچگی پیشا مدرن خود که ریشه در کتاب مقدس و فلسفه یونانی (یعنی سنت) دارد بازگرداند.

سن (۱۳۹۱)، متمرکز بر رشد نابرابری‌ها و افزایش سرخوردگی‌ها در میان جوامع در حال توسعه است که گویا از تحولات عصر جهانی در زمینه عدالت برخوردار نمی‌شوند. به همین دلیل در دو دهه اخیر جنبش‌ها و افکار زیادی معترض این وضعیت ناخوشایند شده‌اند. آمارتیا سن که به بازخوانی نظریه عدالت راولز در عصر جهانی علاقه‌مند است، امیدوار است پیشرفت در زمینه عدالت و دموکراسی در سطح جهان زمینه‌ساز زندگی بهتر و امنیت بیشتری شود. او به درستی باور دارد که در خوانش جدید از عدالت نباید تنها به تمدن مدرن غربی بسنده کرد؛ زیرا نظام‌های فکری و اعتقادی در شرق، گنجینه ارزشی خود را می‌توانند در اختیار جهان امروزی قرار دهند.

هابرماس (۱۳۸۸) با نگاهی به دنیای جهانی‌شده اما فقدان دموکراسی کارآمد تأکید می‌کند راه درست مواجهه با بحران‌های بزرگ جهانی تعمیق نهادهای مبتنی بر عقلانیت ارتباطی، توسعه فرهنگ گفتگو در میان نهادها، گروه‌ها و کشورهاست. او با توجه به معضلات جهان پس از یازده سپتامبر و نگرانی از تشدید اختلافات قومی و مذهبی بر مخاطرات ناشی از قوم محوری و ناسیونالیسم در آینده سیاست جهانی توجه نشان داده است. در سال‌های اخیر متفکرانی مثل کوهلر (۱۹۹۸)، ساموئل بول (۲۰۰۲)، لینکلتر (۱۹۹۲)، فالک (۲۰۰۰) و باومن (۱۴۰۰) به تأسی از رویکرد دموکراسی گفتگویی محور را بهترین امکان برای مقابله با خطرات جهانی و نزدیکی بیش از پیش منافع و اهداف کشورها ارزیابی کرده‌اند. مخرج مشترک تمام این آثار بازگشت به اهمیت فلسفه و نظریه پردازی هنجاری انتقادی و آگاهی دهی به افکار عمومی جهان از خطرات بزرگ و بحران‌های اقتصادی، فرهنگی و سیاسی در سطح کلان است. با نگاهی به پژوهش‌های انجام شده می‌توان این دعوی نقادانه را مطرح کرد که تحلیل‌های صورت گرفته دارای دو کاستی مشهودند. نخست آنکه عموماً معضلات و بحران‌های جهان بشری را در سطح بررسی نظری مطرح و کم‌تر به مصادیق آن توجه داشته‌اند. از سوی دیگر، تأملات ژرف آن‌ها علیرغم بصیرت فلسفی به بحران‌های جدیدتر نمی‌پردازد. از این قرار پژوهش حاضر

با مدد از نوع نگاه هنجاری-انتقادی آن‌ها بر مختصات تجربه زیسته سال‌های اخیر متمرکز شده است.

الگوی مفهومی و نظری

«فلسفه همواره دعوی سنجش زندگی را داشته است» (معینی، ۱۳۹۴: ۸۵). به ابتدای دیدگاه هوسرلی و در واکنش به معضلات جهان بشری می‌توان گفت در طلب فلسفه بودن و نگران از دست رفتن معنا و هدف زندگی بودن نمی‌تواند اتخاذ موضع بی تفاوتی نسبت به این علائم هشداردهنده باشد. واقعیت این است که نظریه پردازی سنتی درباره سیاست و روابط بین‌الملل، از ابتدا رویکردی هنجاری داشته است، امری که به چستی سرشت نظم صحیح و نیک و سامان خوب جمعی می‌پردازد و همواره به طرح این پرسش علاقه‌مند است که زندگی خوب چیست و چگونه می‌توان به آن دست یافت؟ (تامپسون، ۱۳۹۸: ۱۰). «در یک موقعیت سیاسی» مشخص می‌کند که چه چیزی عملاً از حیث اخلاقی ضروری و در عین حال عیناً ممکن است» (منوچهری، ۱۳۹۵، ۴۶/۲). از سوی دیگر، از آنجا که فلسفه سیاسی از شاخص‌های هنجاری چون عدالت، آزادی، حق، دوستی و وفاق به شیوه‌ای انتقادی سخن می‌گوید، بخشی از فلسفه اخلاق است. به کلام آیزایا برلین، فلسفه سیاسی هنجاری-انتقادی عبارت است از «کشف یا کاربرد اندیشه‌های اخلاقی در عرصه سیاسی» (Gray, 1995: 120) وجه مشخصه اندیشه‌ورزی هنجاری تفحص در باب امری است که در راستای زندگی نیک قرار دارد. به عبارت دیگر اندیشه هنجاری-انتقادی تصویری نمادین از یک کلیت نظم یافته از سیاست را ارائه می‌دهد. چنان‌که مل تامپسون توضیح می‌دهد اخلاق به تمام موضوعات درست و نادرست به طریقی که مردم با یکدیگر رفتار می‌کنند، نظر دارد، اما فلسفه سیاسی خود را به موضوعات خاص مرتبط با زندگی جمعی یا سیاسی محدود می‌کند. به این ترتیب بخشی از وظیفه فلسفه سیاسی این است که ثابت کند آیا معیارهای عینی برای تصمیم‌گیری بین درست و نادرست وجود دارد؟ آیا اصولی عقلانی که به طور عام برای سازمان‌دهی حکمرانی خوب قابل کاربرد باشد، وجود دارد؟ (تامپسون، ۱۳۹۸: ۲۳).

به ابتدای ماهیت هنجاری-انتقادی، دانش سیاسی در پی طرح این پرسش بوده است: حکومت‌ها چگونه باید عمل کنند؟ و این نظام‌های قدرت اگر که می‌خواهند و نیاز دارند، حال باید از کدام اصول اخلاقی چه در رفتار با شهروندان خود و چه در وجهی جهانی پیروی نمایند؟ و اصولاً چه نوع نظم سیاسی برای حُسن هم‌جواری میان شمالی‌ترین انسان کره خاکی و آن رهاشده در جنوب مفید است؟ سویت تصریح می‌کند این «بایدها» حکم تأییدی است بر ماهیت اخلاقی سیاست که به موجه سازی امر سیاسی کمک می‌کند (سویت، ۱۳۸۵: ۲۲).

با وجود آن که در طول دهه ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ سخن از مرگ فلسفه سیاسی و به ابتدای آن زوال رهیافت هنجاری-انتقادی به میان آمد، اما از نیمه دهه ۱۹۷۰ این حوزه از نظریه پردازی متکی به امر واقع، مجدداً تقویت شد. در اینجا امر سیاسی، «کنشی جمعی و بی‌نظیر در سمت آمال انسانی و مشترک» است (کلی، ۱۳۹۸: ۱۳). آنچه ماهیت این رهیافت را تشدید می‌کرد تلاش برای پاسخ به این پرسش اساسی بود که چگونه قلمرو حیات جمعی یا جهان زندگی آدمیان از امر مطلوب و خیر عمومی فاصله گرفته و هنجارهای عامی چون عدالت، همبستگی، اصل برابری و به طور ویژه گفت‌وگو و وفاق در آن تضعیف شده است. متفکرانی چون راولز، هابرماس بر آن شدند خصلت هنجاری-انتقادی فلسفه سیاسی باید در چرخش جدید خود را درگیر مسائل اساسی زندگی بشر و بحران‌های آن کند. یعنی بتواند روابط دیالکتیکی زیست-جهان را هضم کند، یا اصالت را به تحلیل رویه‌های تولید هنجاری معتبر بدهد و از ذات‌گرایی کلاسیک فاصله بگیرد.

از این قرار، فلسفه سیاسی نیز به واسطه ماهیت هنجاری-انتقادی باید که نسبت به بحران‌ها آگاه شده و پیوسته هشدار دهد؛ به این معنی که به شدت در مورد امکانات بی‌نظیر و بحران‌های عصر و نسبت به منابع شناختی فلسفه سیاسی هشدار دهد و به قول اُسولیوان هر چه بیشتر با جهان و مسائل مبتلابه آن درگیر شود (اُسولیوان، ۱۳۸۹: ۳۹۷). خواه دوست داشته باشیم یا نداشته باشیم، از منظر دستور کار هنجاری فلسفه سیاسی، آینده بشری به یافتن راه‌حلی برای موضوع‌های سیاسی و اجتماعی اینک عاجل بستگی یافته است. همان‌طور که مل تامپسون در تلاش برای ارائه راه‌حل جهان‌پرمخاطره امروز و فردا تصریح

کرده است، اینک اختلاف شدیدی از نظر کیفیت زندگی بین کشورهای توسعه یافته و جوامع پیرامون ایجاد شده است، بی‌عدالتی‌ای که بازار جهانی هم آن را رفع نکرده و نمی‌کند (تامپسون، ۱۳۹۸: ۳۱۸).

به این اعتبار به نهجی از تفلسف نیاز داریم که نسبت به واقعیت فراگیر سرکوب و بدبختی انسان‌ها، آگاه و از بعد اخلاقی و هنجاری متعهد به ترسیم علت‌های آن باشد و در جهت گیری خود جهان‌وطنی‌تر باشد. یک متفکر، چه یک فیلسوف باشد یا نظریه‌پرداز سیاست جهانی، در این رهیافت دیگر ایدئولوگ نیست او از نظر فکری جدی و از حیث اخلاقی مسئولانه عمل می‌کند. بر اساس رهیافت هنجاری-انتقادی فلسفه سیاسی در عصر جهانی، همچون ترکیبی از دیدگاه‌ها در باب زندگی خوب، در پی تعریف مشخص و روشنی از امکان دست‌یابی به ترجیحات ارزشی زندگی کنونی مثل آزادی، عدالت، انصاف و وفاق است. در شرایطی که دنیای بازارهای آزاد جهانی، به دلیل امر ناگزیر سود و پیشرفت، تحت تسلط اقتصاد است از منظر اخلاقی و هنجاری، دستور کار جدید برای فلسفه سیاسی بین‌المللی اهمیت دوچندان یافته است. همان‌طور که توماس اسپریگنز با یادآوری خصلت سنتی فلسفه سیاسی تصریح کرده است، تشخیص دردها و امکان راه‌حل با مشاهده بحران‌ها و بی‌نظمی‌ها آغاز می‌شود (اسپریگنز، ۱۳۷۷: ۵۱). اسکینر نیز در تأیید اهمیت زمینه و زمانه در نوشتار فیلسوف سیاسی چون هابز تصریح دارد که کتاب دوران‌ساز «لویاتان» از زبان نویسنده، ناشی از «آشفستگی‌ها و بحران‌های عصر» (اسکینر، ۱۳۹۳: ۱۲۷) بوده است. در ادامه به پاره‌ای از مهم‌ترین جلوه‌های غیرقابل‌انکار بحران‌ها و مخاطرات زیست جهان بشری اشاره می‌کنیم.

۱. نابرابری جهانی

در حوزه اقتصادی، ما شاهد بازنمایی نابرابری‌های به‌جای مانده از امپراتوری سازی پیشین هستیم. مجله فوبز در ۱۹۹۴، نوشت که ۲۰۰ نفر از ثروتمندترین اشخاص جهان در مجموع مالک ۴۴۰ میلیارد دلار سرمایه‌اند، در حالی که چهار سال بعد و در آغاز قرن بیست‌ویکم همان افراد مالک ۱۰۴۲ میلیارد دلار سرمایه بودند. بخشی از این شکاف اقتصادی میان کشورهای فقیر و ثروتمند در گزارش‌های معروف برانت، شمال و جنوب، سازمان‌های

بین‌المللی خیریه، گزارش‌های سالانه داووس و ... آمده است. برانکو میلانوویچ اقتصاددان معاصر در کتاب نابرابری جهانی (۲۰۱۶)، با نقدی بر روندهای اقتصادی جهانی شدن به این نکته توجه نشان داده است که بیشترین بهره، به طور مطلق به جیب آن‌هایی رفته که «یک درصد» نامیده می‌شوند، آن‌هایی که بیش از نیمی‌شان ساکن ایالات متحده‌اند. ریچارد بالدوین هم همین نظر را از منظر دیگر مورد تأیید قرار داده است. به اعتقاد او تقریباً همه بهره‌ها و منافع جهانی شدن در شش کشور متمرکز شده است (ساوال، ۱۴۰۱). به این ترتیب، چنان که سعید در فرهنگ و امپریالیسم (۱۹۹۳) تصریح کرده است «به نظر می‌رسد احتمالاً قوی، قوی‌تر و ثروتمندتر می‌شود و ضعیف، کم‌قدرت‌تر و فقیرتر»^۱ (سعید، ۱۳۸۲: ۴۱۱). جهان کنونی ما در هزاره جدید متأسفانه هم‌زمان شاهد بروز دو نوع «بنیادگرایی بازار آزاد» و «بنیادگرایی‌های مذهبی» از نوع خلافت اسلامی داعش شده است، که در آن نقش اصلی سلطه‌طلبی با رها شدن از قید دولت‌های ملی، از طریق تشنگی برای قدرت و به کرسی نشاندن افکار منسوخ با ثروت حاصل از نهادهای بین‌المللی چون صندوق پول، بانک جهانی و شرکت‌های چندملیتی و برخی سازمان‌ها و شرکت‌های ثروتمند مافیایی همراه می‌شود. در اینجا یک دنیای شدیداً تقسیم‌شده و چهل‌تکه و استعماری، البته به سبکی پست‌مدرن خودنمایی می‌کند. آن مجموعه‌ای را که امروزه می‌توان با عاریه از مفاهیم کلاسیک مارکسیستی هنوز «جهان سوم» یا مناطق تیره و در حال توسعه نامید، اینک در عصر جهانی شدن‌ها دارای معضلات ساختاری است. تداوم سیاست فروبسته، تشدید فقر اقتصادی و فاصله طبقاتی، فقر فکری، سدهای بزرگ در هم شکسته، جاده‌های ویران‌شده - ای که ره به هیچستان می‌برد، ساختمان‌های بزرگ اداری که کسی در آن‌ها نیست یا اگر هست، برنامه و هدفی در کار نیست، یا اگر برنامه‌ای باشد در معرض تخریب و فروریختگی

۱. وزیر کار دولت تدبیر و امید در دولت حسن روحانی گفته بود: در پایان سال ۱۳۹۳ بیش از ۱۲ میلیون فقیر مطلق در ایران امنیت غذایی‌شان در خطر است. طبق همین خبر، آمار رسمی بانک مرکزی جمهوری اسلامی حاکی است که هزینه‌های زندگی در سال ۱۳۹۲ برای فقیرترین خانوارهای ایرانی ۶/۵ میلیون تومان و برای طبقات ثروتمند با خانوار ۳/۷۴ حدود ۸۸ میلیون تومان بوده است. ثروتمندان ایرانی در سال گذشته ۱۴/۵ برابر فقرا خرج کرده‌اند. بر این اساس رتبه نابرابری درآمد در ایران میان ۱۳۶ کشور جهان حدود ۶۸ و بالاتر از کشورهای آمریکا، قطر، روسیه و ترکیه است. (به نقل از روزنامه مردم امروز، ص ۲۷ در تاریخ ۱۳۹۳/۱۰/۱۰)

است. هم‌چنین مناطق گسترده‌ای از زیست‌بوم که حال از بین رفته‌اند و قروض فراوانی که با گسترش «دام وام» هر روز بر گرده کشورهای فقیر گران‌سنگ‌تر می‌شود. بدهی ابدی در اغلب کشورهای در حال توسعه، انعکاسی است از واقعیتی که امروزه تالی فاسد جهانی شدن اقتصادی است. درست است که امروزه حجم زیادی از سرمایه را می‌توان با یک کلیک موس، از این سمت دنیا به آن سمت دنیا منتقل کرد، چنان‌که روزانه بیش از یک تریلیون دلار در بازارهای جهانی جابجا می‌شود، اما نمی‌توان انکار کرد که غول‌های چندملیتی ثروتمند در امریکا و چند کشور متنفذ دیگر مستقر هستند و نه در مناطق فقیر جهان. فقط مابین سال‌های ۱۹۸۹ تا ۱۹۹۹، سهم بیست درصد فقیر جهان، از کل درآمد زمین، از ۲/۳ درصد به ۱/۴ درصد تنزل کرده است. برخی شرکت‌ها از راه‌های غیرقانونی و ضد بشری اقدام به انباشت ثروت می‌کنند. آن‌ها کالاهایی که فروششان در جوامع صنعتی ممنوع یا محدود شده را در این مناطق توسعه نیافته عرضه می‌کنند؛ کالاهایی از قبیل داروهای بی کیفیت، آفت‌کش‌های مضر یا سیگارهای جاوی قطران و دارای نیکوتین زیاد. چه بسا در این وضعیت تحلیلی‌گرانی از واژه «غارتکده جهانی»^۱ به جای «دهکده جهانی»^۲ استفاده می‌کنند (گیدنز، ۱۳۹۵: ۴۸). جان استوارت میل شهیر در زمان زندگی خود یادآوری کرده بود که حتی اگر فقیران «دیگر به نیروی قانون به بردگی در نمی‌آیند و وابسته اشخاص دیگر نمی‌شوند» (همپتن، ۱۳۸۰: ۲۶۵)، باز اغلب مردمان جهان هم چنان به نیروی فقر به بردگی درمی‌آیند؛ با نگاهی به امروز، می‌توان گفت آنان همچنان به یک مکان، به یک شغل، و به وفق دادن خود با اراده کارفرمایان شرکت‌ها به زنجیر رنج گرفتار شده‌اند. اگر معنای مستوفای تأمل فلسفی به شیوه‌ای سیاسی درنگ بر زیست جهان ما باشد باید گفت اکنون فهرستی از بحران‌ها و مخاطرات جدی ماهیت هستی‌شناختی «اجتماع جهانی نوع بشر» را در معرض خطر قرار داده است. تأمل فلسفی در پیوند خود با محیط انسانی بر آن است ضمن شناسایی عوامل رنج، در پی تدبیر و صلاح‌دید (فرونسیس) جمعی باشد. پس آنچه اینک منطقاً ما را برمی‌انگیزد، نه صرف نابسندگی کمال خیر و عدالت در جهان هزارتوی، بل وجود بی‌عدالتی‌های آشکارا چاره‌پذیر پیرامونمان است. در ادامه این

---

1. Global pillage
2. Global village

عوامل تشدید ناامنی هستی شناختی مورد بررسی قرار می‌گیرند. در بخش دوم ایده تلاش برای اجماع با لحاظ قرار دادن ضرورت تکثر در چارچوب «اجماع مبتنی بر تفاوت /دیالوگ» تبیین می‌شود.

۲. بی‌ثباتی در خاورمیانه:

خاورمیانه به طور سنتی بحران‌ساز و بحران‌خیز بوده است. به تعبیر پژوهنده‌ای کمتر نقطه‌ای در جهان می‌توان یافت که به اندازه ممالک خاورمیانه اسیر بی‌اطمینانی و بی‌قراری و ناامنی شده باشد. منطقه‌ای که نوزده کشور آن درگیر جنگ و بحران داخلی و یا با همسایگان هستند (نصری، ۱۴۰۲). این منطقه سال‌هاست در کلاف سردرگمی از معضلات امنیتی در ابعاد مختلف گرفتار شده و از جنبه‌های مختلفی دچار معضل امنیتی است. هرازگاهی یکی از این اشکال ایجادکننده ناامنی چونان زخم قدیمی سرباز کرده و عوارض آن تا مدت‌ها ادامه پیدا می‌کند. در یک سطح روان‌شناختی می‌توان گفت اصولاً «انسان خاورمیانه‌ای» دچار ناامنی ذهنی-واقعی تاریخی است. اما همین ناامنی روانی از بسامدها و عوارض سه سطح پایدار از بحران‌هایی است که به پدیداری دیگر ناامنی‌ها دامن می‌زند؛ یکی ناامنی ناشی از درگیری و رقابت کشورهای منطقه و قدرت‌های خارجی است که ریشه در مشکلات جغرافیایی و فرهنگی بعد از پایان جنگ جهانی اول دارد. دو دیگر، منازعه تاریخی و تقریباً دامن‌داری میان خود کشورهای خاورمیانه (ناسیونالیسم عرب در ضدیت با هویت ملی ایرانی و ملی‌گرایی ترک) صورت داده که نتیجه آن بروز ناامنی در زندگی مردمان این سامان است. و در سطح سوم و از بعد داخلی نیز عمده نظام‌های سیاسی دچار مشکلات مربوط به روابط فی‌مابین مردم و حکومت‌ها هستند. نارضایتی از کیفیت حکمرانی باعث وقوع جنبش‌ها و اعتراضاتی می‌شوند که اگر در ظاهر هم حل شده باشند؛ اما به محض بروز بحرانی خود را بازنمایی می‌کنند. برای مثال، سلسله طولانی از اعتراضات مربوط به بهار عربی از سال ۲۰۱۱ به این سو شاهدی بر این ادعاست. در حال حاضر موج بی‌ثباتی در عراق و سوریه، لیبی، مصر و یمن تشدید شده و به تعبیری برخلاف خیزش «بهار عربی» اما این مناطق به بهشت بنیادگرایی تبدیل شده؛ چنان‌که خود به ابزار و مستمسک حضور قدرت‌های فرا منطقه‌ای به ویژه ایالات متحده تبدیل شده است. نیک

می‌دانیم از سال ۲۰۰۶ در مناطق وسیعی از خاورمیانه همچون عراق و سوریه بت نوستالژی خلافت اسلامی بالا گرفت. «داعشی‌ها گروهی از بنیادگرایان مدعی خلافت اسلامی‌اند که در فاصله (۲۰۰۴ تا ۲۰۱۰) ساماندهی شده و تا پایان سال ۲۰۱۵ در سرزمین‌های نزدیک به سه میلیون جمعیت فعالیت داشتند» (قرلسفلی، ۱۴۰۳: ۴۶۲).^۱ واقع‌بینانه است که بگوییم هنوز داعش در گوشه و کنار جهان مترصد اقدامات تروریستی است. در پایان ماه عسل «بهار عربی»، حوادث سهمناکی در این منطقه رخ داد. زمستان عربی از راه رسید و باز معمای هزارتوی دموکراسی در این منطقه بلازده ناتمام ماند (نیاکوئی، ۱۴۰۲: ۱۸). طی فقط یک دهه، سه رئیس‌جمهور مقتدر (معمّر قذافی و علی عبدالله صالح)، کشته شدند. سه رئیس‌جمهور قوی و مشهور آن (زین العابدین بن علی، حسنی مبارک و عمر البشیر)، راهی زندان شدند.

جنگ داخلی و رویارویی سیاسی سه کشور سوریه، یمن و عراق را فراگرفت و این سه کشور به چندپاره متخاصم تبدیل شدند. در آوریل ۲۰۲۳، مدنی‌ترین و صبورترین رهبر بهار عربی یعنی راشد الغنوشی روانه زندان گردید. در نتیجه جنگ ویرانگر داخلی در سوریه، ۳۵۰ هزار نفر کشته و بیش از ۱۲ میلیون نفر آواره شدند. سرانجام با آغاز تهاجم گروه تحریر الشام، بشار الاسد سوریه را ترک کرد. کشور یمن هم وضع خوبی ندارد. در نتیجه جنگ داخلی یا مداخله خارجی بیش از ۱۳۰ هزار نفر جان خود را از دست دادند و طبق گزارش منتشره از سوی سازمان‌های بین‌المللی، بیش از ۸۵ هزار کودک زیر پنج سال در یمن کشته شدند که دلیل عمده آن عوارض ناشی از جنگ بوده است.

---

۱. لازم به ذکر است از تابستان ۱۳۹۳، با ورود آمریکا و بسیاری از کشورهای غربی و منطقه‌ای برای نبرد با گروه خلافت اسلامی، جلوی پیشروی‌های این گروه گرفته شده؛ اما بر کسی پوشیده نیست که با حضور و دلیری نیروهای جمهوری اسلامی و تلاش‌های خستگی‌ناپذیر امثال سردار قاسم سلیمانی بود که شکست خلافت اسلامی به امری محتوم تبدیل شد. هرچند موقعیت منطقه بلاخیز خاورمیانه به گونه‌ای است که فرجام این نبردها چشم‌انداز مطمئنی ندارد. حتی با پیروزی به‌دست آمده در سوریه و عراق بر این گروه ستیزه‌جو به نظر می‌رسد بنا به دلایل ساختاری و سنتی در منطقه‌ی بحرانی خاورمیانه، باز امکان بروز گروه‌هایی این‌چنینی در دیگر بخش‌های خاورمیانه و چه بسا مناطقی از قفقاز، افغانستان، طالبان و آفریقا وجود دارد.

جدیدترین بحران خاورمیانه مربوط به نیمه مهرماه ۱۴۰۲ و شروع درگیری وسیع میان حماس و رژیم صهیونیستی است که با یورش گسترده نیروهای فلسطینی در عملیاتی تحت نام «طوفان الاقصی» در ۷ اکتبر ۲۰۲۳ آغاز شده و درست در روزهایی که ارتش اسرائیل در تمام باریکه غزه جولان می‌دهد و نخست‌وزیر رژیم صهیونیستی اعلام کرده این جنگ تا ماه‌ها ادامه خواهد داشت^۱، چشم‌اندازی بر پایان این بحران قابل تصور نیست.^۲

از دیدگاه سیاست جهانی این رخداد نقطه عطفی است هم در آینده سیاسی خاورمیانه و هم در منطق نظم متزلزل جهانی. زان رو که تمام توجهات قدرت‌های فرا منطقه‌ای و منطقه‌ای را به سوی خود جلب کرده است. برخی ناظران سیاست بین‌الملل حمله هفتم اکتبر (طوفان الاقصی) را به مثابه واکنشی ضد سیستمی تفسیر می‌کنند که اینک سبب فعال شدن یکی از مهم‌ترین گسل‌های ژئوپلیتیکی منطقه خاورمیانه شده است (بیات، ۱۴۰۲).

زیرا برخوردها میان منافع قدرت بزرگ در حوزه شرق مدیترانه را می‌توان بسامد مناقشه تاریخی در «بازی بزرگ جدید» ایالات متحده آمریکا با چین (ایندوپاسفیک) و روسیه (یورو آتلانتیک) محسوب کرد. واشنگتن برای مهار خیزش پکن و مسکو علاوه بر دنبال کردن سیاست‌های سنتی «سد نفوذ» به دنبال جلوگیری از توسعه نفوذ این دو رقیب ژئوپلیتیکی - ژئواکونومی در «منا» است. منطقه غرب آسیا و شمال آفریقا به دلیل میزبانی از منطقه «هارتلند جدید» و در عین حال بهره‌مندی از شاهراه‌های مهم ارتباطی مانند کانال سوئز، تنگه باب‌المندب و تنگه هرمز در محدوده شمال اقیانوس هند از جایگاه مهم در مسیرهای آتی اقتصاد جهانی و روند رشد اقتصادی چین برخوردار است.^۳

۱. بنیامین نتانیاہو، نخست‌وزیر اسرائیل این نکته را در روزهای نخست دی‌ماه ۱۴۰۲ اعلام کرد. در تاریخ ۳۰ بهمن‌ماه ۱۴۰۲ نیز دولت ایالات متحده در جلسه شورای امنیت پیشنهاد کشور الجزایر مبنی بر آتش‌بس وتو کرد.

۲. در دی‌ماه ۱۴۰۳، با میانجیگری کشورهای قطر، مصر و ایالات متحده توافقی برای آتش‌بس میان حماس و رژیم صهیونیستی صورت گرفت که در نتیجه آن روند آزادی گروگان‌ها میان طرفین شروع شد.

۳. پاره‌ای دیگر از تحلیلگران برآند مسائل فناورانه مانند هوش مصنوعی، چیب‌ها و رایانه‌های کوانتومی منتقل شده است، خاورمیانه اهمیت سابق خود را از دست خواهد داد. چنان‌که به خطر افتادن امنیت آبراه‌های این منطقه توسط حوثی‌های یمن منجر به تکانه بسیار شدید در اقتصاد بین‌الملل نشده است.

۳. سرمایه‌داری پسا فوردی و تداوم بحران:

همان‌طور که فردریک لوردون در کتاب «سرمایه‌داری، میل و بردگی؛ مارکس و اسپینوزا» تشریح می‌کند، سرمایه‌داری همچنان محل منازعه و مناقشه است (لوردون، ۱۴۰۲: ۱۸) و این واقعیتی برای نظام سرمایه‌داری در ادوار مختلف آنچه عصر فوردی و چه دوران جهانی پسا فوردی بوده است. شواهد متقنی وجود دارد که از بحران شدید ۱۹۷۳ که به واسطه شوک نفتی تشدید شد، تا به امروز، آشکارا می‌توان مشکلات جدی در جهان سرمایه‌داری مشاهده نمود. «رکود تورمی» حاصل از آن ابربحران، بسیاری را برآشفته و مجموعه کاملی از فرایندها را به حرکت درآورد و در مجموع به عمر مصالحه فوردیستی خاتمه داد (هاروی، ۱۹۷: ۱۳۹۰). ایدئولوژی فوردیسم که در سال‌های نخست قرن بیستم ظهور کرد، همانا رژیم انباشت پی در پی و عمیق سرمایه و تجلی عصر مصرف‌انبوه (دوران پست‌مدرن) بود. در این دوره بنا بر تحلیل‌های آنتونیو گرامشی، شیوه و مقررات تیلوریسم^۱ بر بازار اقتصاد و صنعت جهانی سلطه داشت. ایدئولوژی فوردیسم کنایه از جامعه و موقعیتی است که در آن صنعت کارخانه‌ای و صنعت بزرگ حاکم است. «جامعه‌ای که الگوی خط زنجیره تولید هنری فورد^۲ در کارخانه ماشین‌سازی بر سازمان صنعتی آن حاکم است» (عنبری، ۲۷۵: ۱۳۹۰). این جامعه را معادل جامعه صنعتی نیز می‌گیرند.

در عصر صنعت، ماشین بخار و راه‌آهن، مشخصه‌ی اصلی جامعه، تولید بوده است. به عبارت دیگر، تولیدگری مهم‌ترین ویژگی عصر صنعتی یا مدرنیته متقدم است. اما از آغاز دهه ۱۹۸۰ به این سو جهان شاهد چرخش سریع و رو به رشد اقتصاد جهانی بود. تولید

---

۱. فردریک تیلور را بنیان‌گذار شیوه مدیریت علمی و پدر مهندسی صنایع امروز می‌دانند. او در سال‌های نخست سده بیست، در کارخانه فولاد «میدول» کار خود را شروع کرد. وی با توجه به محیط کار یعنی کیفیت ابزار، تقسیم کار و برنامه‌ریزی توانست هزینه‌ها را کاهش دهد و تولید را بیش از دو برابر کند. تیلور میان احساس و اجرا یا عمل، در فرایند تولید کارخانه‌ای، جدایی و تمایز ایجاد کرد. اقدام او سبب افزایش انضباط کار و اطاعت بیشتر از قدرت‌های هدایتگر مرکزی در محیط کار شد. این جدایی موجب تقسیم کار در کارخانه و افزایش میزان بهره‌وری گردید. تیلور بر همین اساس کتاب *اصول مدیریت علمی* را به رشته تحریر درآورد.

۲. هنری فورد (۱۸۶۳-۱۹۴۷)، بنیان‌گذار کارخانه خودروسازی فورد در سال ۱۹۰۳ بود. مدل ماشین او معروف به «مدل تی» است. وی اولین کسی بود که برای تولید خودروی ارزان‌قیمت، خط تولید را به کار گرفت.

صنعتی انبوه که ویژگی اقتصاد فوردیستی بود، حال با ظهور شیوه‌های انعطاف‌پذیر تولید (انباشت منعطف) دوره پسا فوردیسم دگرگون گردید. «پسا فوردیسم» سامانه مبتنی بر تولید تخصصی است که در طی آن تولید بر مبنای تقاضا و سفارش انجام می‌شود. با وقوع انقلاب اطلاعاتی و رشد استفاده از «آی.سی.تی» اقتصاد اطلاعاتی به شاخص کنش پسا فوردی تبدیل شده است. در اینجا منطق بهره‌وری و توان رقابتی واحدها یا کارگزاران این اقتصاد نوپدید (شرکت‌ها، کشورها و مناطق)، به ظرفیت تولید، پردازش و کاربرد مؤثر و دسترسی به اطلاعات و دانش در فضای جریان‌ها^۱ وابسته شده است (محمدی، ۸۲: ۱۳۹۲). این صورت جدید اقتصادی مبتنی بر کار شبکه‌ای است، شبکه‌ای متشکل از گره‌هایی نامتقارن و سلسله‌مراتبی که لزوماً مرکزیتی ندارند. بر این اساس، سرمایه‌داری عمدتاً انحصاری دهه‌های گذشته، اکنون در سده بیست و یکم خود را به سرمایه‌داری عمدتاً مالی شده و به شدت متحرک و پویای پسا فوردی سپرده و به نظر می‌رسد با قدرت جاافتاده خود و خودخواهی فردی و اصالت سود، برای کسب هرچه بیشتر ثروت، با تمام نیرو و تبلیغ، مشغول فعالیت است، به نحوی که می‌توان گفت دیگر هیچ مکانی حتی قعر اقیانوس‌ها از توسعه‌طلبی و چنین سیری ناپذیری در امان نیست.

دگرگونی ساختار بازار کار با تغییرات قابل توجهی در سازمان صنعتی همراه شده است. احیای اشکال «بیگاری» در تولید در شهرهایی نظیر نیویورک و لس‌آنجلس، پاریس و لندن به موضوعی معاصر از آغاز دهه ۱۹۸۰ تبدیل شد. ساختارهای جدید بازارهای کار نه تنها بهره‌کشی از نیروی کار زنان بر مبنای کار پاره‌وقت را تسهیل و نیروی کار کم دستمزد آنان را جایگزین پرداخت‌های زیاد و کارگران مذکر هسته کرد؛ بلکه آن‌ها را به آسانی از کار اخراج کرد. قراردادهای فرعی و نظام کار خانگی و خانواری نتیجتاً به نضج کار خانگی و کنش‌های پدرسالار منجر شد. این روند ظرفیت فزاینده‌ی سرمایه‌ی چندملیتی در سوق دادن نظام‌های فوردیستی به خارج و بهره‌کشی از نیروی کار آسیب‌پذیر زنان با پرداخت‌های بسیار پایین و امنیت شغلی ناچیز را هموار کرد (هاروی، ۲۰۶: ۱۳۹۰). از جمله این شیوه استثمار پسا فوردیستی که مدنظر هاروی است در کشورهای فیلیپین، کره جنوبی

و برزیل مشاهده می‌شود. تحرک وسیع سرمایه مالی بین بخش‌ها، مکان‌های مختلف و زمان‌های مختلف مشاهده می‌شود.

رکود بزرگ مالی در بازارهای جهانی در اواخر سال‌های دهه ۲۰۰۰ که تا اوایل دهه ۲۰۱۰ نیز تداوم یافت، نشان داد درعین حال امکان شکنندگی مالی به درجات شدیدتری اجتناب‌ناپذیر است. حوادث سال‌های اخیر نشان می‌دهد که گذار از فوردیسم به انباشت منعطف پسا فوردی، که با فناوری ارتباطی و به میدان آمدن هوش مصنوعی و دیگر اشکال سازمانی جدید در تولید، کسب و کار سازمان‌یافته سنتی را به مخاطره و ورشکستگی کشانده و در پی آن موجی از ورشکستگی‌ها، تعطیلی کارخانه‌ها، بیکاری گسترده را همراه آورده امری اجتناب‌ناپذیر است، امری که چه بسا شرکت‌های غول‌پیکر هم از اثرات و عواقب آن در امنیت نیستند. به زبان زیگموند باومن در این عصر پسا فوردی، شاهد گذار به نوعی فضای هیجانی، تلون مزاجی و «سیالیت» در عرصه تولید اقتصادی و به همین میزان زندگی روزمره شدیم. نتیجه آن کالایی شدن و تعمیق روندهای الیناسیون در اغلب جوامع صنعتی و افزایش ناامنی زندگی بوده است. هربرت مارکوزه، فیلسوف نظریه انتقادی، سال‌ها پیش از بودریار و باومن، این وضع ناامنی هستی‌شناختی در عصر سرمایه‌داری متأخر را با عنوان «فراگیری ساختار تک‌ساحتی» معرفی کرده بر آن بود حال با تشدید این وضعیت کالایی، طبقه فرودست، خود به یک اقلیت غیر مؤثر در دل طبقه کارگری که سوژه آگاهی و انقلاب بود، تبدیل می‌شود (مارکوزه، ۱۳۹۰: ۱۲۹).

از خاطر نبردییم چگونه پس از یکی دو زلزله‌ی خفیف، «قوام و استحکام این ستون‌های آسمان خراش اقتصاد بازار آزاد بالاخره در سال ۲۰۰۷ با یک سونامی سراسری درهم شکست» (کوهن، ۱۳۹۷: ۱۴) بحران مالی‌ای که از سال ۲۰۰۸ به این سو بنیان‌های سرمایه‌داری اطلاعاتی جهانی را لرزاند، رفاه در اروپا و آمریکا را زیر سؤال برد، دولت‌ها و کشورها و شرکت‌های بزرگ را در معرض تهدید فروپاشی مالی قرار داد و «منجر به فرسایش بنیادی دولت رفاهی شد که ثبات اجتماعی برای دهه‌ها بر آن مبتنی شده بود» (کاستلز، ۱۳۹۳: ۱۸۶). اسناد و شواهد به همراه جنبش‌های اعتراضی حاکی است فقر حتی

در قلب جوامع سرمایه‌داری هم وجود دارد. این مسئله از جمله مهم‌ترین زمینه‌های شروع موج جدید جنبش‌های اجتماعی اعتراضی در شمال و جنوب جهان بوده است. در همین حال نویسنده‌ای به نام گوران تربورن در مقاله «یورش علیه سرمایه‌داری» به شکاف ناشی از فقر در جوامع صنعتی دسته دوم «یعنی کشورهای اخیراً توسعه یافته» می‌پردازد. به زعم او در مناطق حاشیه‌ای این کشورها تعداد کثیری از جمعیت‌های پیشا سرمایه‌داری مثل مردمان بومی در منطقه‌ی «آند» آمریکای لاتین و عمده مناطق شبه‌قاره هند به چشم می‌خورد، نیز صدها میلیون دهقان بی زمین و کارگران موقت و دوره‌گردهای خیابانی در آفریقا و آسیا و آمریکای کارائیب، همچون شخصیت‌های مغموم کتاب «مغضوبین روی زمین» فانون، از فقر و شکاف ناشی از نابرابری رنج می‌کشند. به این گروه باید گروه‌های یقه‌سفید جوانان مشارکت‌کننده در جنبش‌های اعتراضی سال ۲۰۱۱ اسپانیا و یونان و شیلی، آمریکای شمالی، اروپایی، ترکیه و برزیل سال ۲۰۱۳ را نیز اضافه کنیم که امروزه علیه نظام‌های فاسد انحصارطلب و به لحاظ اجتماعی «قطبی شده» سرمایه‌داری، به خیابان‌ها ریخته‌اند. بروز پی در پی بحران‌ها در دل سرمایه‌داری فوردی و پسا فوردی گویای این واقعیت است که با وجود تلاش دولت‌ها برای کاهش اثرات اقتصادی و اجتماعی آن، اما این امری ناگزیر است که در دل ساختار سرمایه‌داری متأخر، به مثابه ساختاری نامتعین، تناقضاتی وجود دارند که می‌توانند حتی به صورت حادثی به شکل یک بحران عمومی سرباز کند و چنان که جنبش تسخیر وال استریت نشان داد با فوران آن‌ها کل ساختار متلاطم شود. از دیدگاه فلسفه سیاسی معضلات نظام سرمایه‌داری چنان که چارلز تیلور، متفکر جماعت‌گرا تشریح کرده است، ریشه در عارضه‌های لاینحل مدرنیته دارد. به ویژه معضل عقلانیت ابزاری و از دست رفتن معنا و محو و نحیف شدن افق‌های اخلاق زیستن در جهانی مشترک با بحران‌های مشترک که هم چنان در حال تشدید دوقطبی شدن در نظم جهانی شده است (فلسفی، ۱۴۰۳: ۴۶۳).

۴- گرمایش گلخانه‌ای و وضعیت اضطراری سیاره‌ای

بسیاری از تصاویری که پس از دهه ۱۹۶۰ برای بازنمایی وضعیت محیط‌زیست کره زمین ارائه شده است، نوعی احساس ناامنی عالم‌گیر را القا می‌کنند. یکی از این تصاویر کتاب

باربارا ورد با نام «سفینه فضایی زمین» است که در سال ۱۹۶۶ و در واکنش به معضلات دامن‌گیر جهان و آینده پیش رو به نگارش درآورده است. ورد تمام نگرانی خود را درباره ضرورت عدالت اجتماعی، برابری انسانی و کاهش شکاف میان ثروتمند و فقیر در این جمله خلاصه می‌کند: «اتحاد کالبدی ما خیلی فراتر از اتحاد اخلاقی ما پیش رفته است» (الحق، ۱۴۰۱: ۲۸۳). این دیدگاه انتقادی از روند توسعه تک‌خطی و نمونه‌های دیگر، از آن سال‌ها تاکنون، هشدارهای مکرر دانشمندان را درباره این که روندهای قوام‌بخش زندگی (ناامنی هستی‌شناختی) در کره زمین به خطر افتاده است را سیاسی و برای عامه‌ی مردم قابل فهم می‌سازند (فرای؛ ۱۳۹۰: ۱۳۱). بر اساس تخمین‌های انجام شده امروزی، جنگل‌های کشورهای جهان سوم در سطح گسترده‌ای در حال تخریب است (عنبری، ۱۳۹۰: ۳۳۴). در حالی که جنگل‌ها، فارغ از نقش حیاتی‌شان در تداوم جهان زیست‌بشری، در حفظ کیفیت آب و خاک، پیشگیری از سرعت فرسایش خاک‌ها و امکان مهار سیل‌های مهلک فصلی خاصیت جایگزین ناپذیری دارند. گفتنی است که تا سال ۲۰۰۰ میلادی، یک سوم کل جنگل‌های اولیه جهان نابود شده‌اند. تقریباً ۳۰۰ میلیون هکتار از زمین‌های قابل کشت در سراسر جهان به صورت جدی آسیب‌دیده است و ۱/۲ میلیارد هکتار دیگر به طور متوسط صدمه دیده است. در همین حال، تنوع زیستی نیز به شدت آسیب‌دیده است. ۱۲ درصد از گونه‌های پستانداران، ۱۱ درصد گونه‌های پرندگان و تقریباً ۴ درصد ماهی‌ها و خزندگان در معرض نابودی هستند (نصیری، ۱۳۷۹: ۸۸). واقعیت این است که امروز هشدارها درباره سیاره به خطر افتاده^۱ پیش از پیش است. بنا به گزارش کمیسیون جهانی محیط‌زیست و توسعه یکی از مهم‌ترین عوامل ایجاد چنین شرایط نگران‌کننده همانا توسعه ناپایدار، و رقابت امپریالیستی بر سر منابع و فشارهای زیست‌محیطی است.^۲ همچنین نگرانی‌ها درباره

1. endangered Planet

۲. آن‌ها که در سال‌های اخیر به درستی اندیشه «توسعه پایدار» را مطرح کرده‌اند برآند بحران پایداری از بی‌توجهی به نیازها و فرایندهای طبیعت و آسیب رساندن به خاصیت باززایی طبیعت ریشه می‌گیرد. به اعتقاد ایشان پایداری مستلزم این است که بازارها و فرایندهای تولید بر اساس منطق بازدهی طبیعت بازسازی شوند، نه بر اساس منطق سود، انباشت سرمایه، و بازدهی سرمایه‌گذاری. توسعه باید به وسیله محدودیت‌هایی که طبیعت برای اقتصاد ایجاد می‌کند، محدود شود. معنای اصلی پایداری، مندرج در اصطلاح «توسعه پایدار»، همانا توانایی طبیعت در حمایت از زندگی نیک و

کمبود آب به تصویر ناامنی‌های زیست‌محیطی افزوده شده است. به عقیده کارشناسان، این بحران در نتیجه آلودگی آب‌های سطح زمین و منابع زیرزمینی، عدم مشارکت کشورهای جهان در مصرف بهینه‌ی آب و به‌ویژه سوء مدیریت در بهره‌وری و ذخیره آب بروز و ظهور یافته است. در حالی که ۷۰ درصد کره زمین با آب پوشیده شده؛ اما تنها دو درصد آب‌های جهان شیرین است. جدای از کشورهایی چون کانادا، چین، روسیه و آمریکا، پژوهش‌ها حاکی است که ۱۰۰ کشور جهان در حال حاضر با گسترش بیابان‌ها مواجه هستند و ۱/۴ میلیارد انسان از دسترسی به آب سالم محروم‌اند و این میزان همچون دیگر موارد آزاردهنده مثل فقر، بیکاری، خشونت و... رو به فزونی است.

متأسفانه اندوخته جهانی ما برای پیشرفت فنی، نیز وابستگی اقتصادی، بیشتر از دانش و اراده ما برای صلح پایدار پیش رفته است، این نگرانی مهمی است که لازم است متفکران، سیاستمداران و افکار عمومی جهان به آن توجه بیشتری کنند. اینجاست که رسالت هنجاری فلسفه در جهان مخاطره اهمیت می‌یابد. در اینجا با تأمل در معضلات و بحران‌های جهانی که به اختصار گذشت در مقام ارائه نوعی راهکار برای گذار از جهان رنج به جهان برابری فرصت‌ها می‌توان ایده‌ای که شامل مجموعه اصول پیشنهادی است ارائه داد.

اگر مردمی که در مقام انتخاب هستند، در زمینه‌های مختلف - مثلاً در زمینه زندگی و مرگ، آزادی و بردگی، سلامت و بیماری، دانش و جهل انتخابی داشته باشند، آنگاه به گفته بریان باری (۱۹۳۶-)^۱ در کتاب *عدالت به مثابه بی‌طرفی* (۱۹۹۵)، چنین انتخابی آشکارا می‌تواند مجموعه‌ای از اصول هسته‌ای را در اختیارمان قرار دهد که به ما امکان می‌دهد حداقل درباره برخی عناصر هر جامعه قضاوت کنیم و در نتیجه به مجموعه مؤلفه‌های اصلی یک اخلاق جهانی برای صلح و دموکراسی دست یابیم (Barry, 1995:37-30). با این همه، در چارچوب رخدادهای و منطق گذار به «جهان پساها»، نمی‌توانیم به اجماع امیدوار

عادلانه و منصفانه است. از سوی دیگر، پایداری مستلزم این است که به حریم و تمامیت فرایندها، چرخه‌ها و آهنگ‌های طبیعت احترام بگذاریم. در جهان کرانمند، از جنبه بوم‌شناختی به‌هم‌پیوسته و دستخوش آنتروپی و به‌هم‌ریختگی، حدود طبیعت باید حرمت نهاده شود، نه آنکه از سوی امیال نامحدود صاحبان سرمایه و سود و هر خودکامه دیگر تعیین شود.

1. Brian Barry

باشیم؛ مگر آنکه «زیستن در جهانی چندگانه» را به جای «جهان واحد»^۱ بپذیریم. قضاوت ما، اگر بر اساس پیامدها و عوارض فرآیندهای جهانی اخیر باشد، در مورد چنین اخلاق اجماع مبتنی بر تفاوت‌ها که بتواند بستری برای عملی شدن حکمرانی انسانی شود، می‌تواند این باشد که هر جامعه و هر انسان، فارغ از تمایزات نژادی، زبانی و قومی، ملزم و مستحق داشتن موارد زیر است:

- اقتصادی که وسایل مادی و خدمات عمومی لازم برای شأن انسان را فراهم کند؛
- احساس مسئولیت برای ایجاد رفاه و شادکامی و نه سود آیینی بتهامی که متأثر از فلسفه پوزیتیویسم منطقی احساس شادکامی را در اقتصاد رفاه اکثریت حتی به ضرر اقلیت می‌فهمد و توجهی به نسل‌های آینده ندارد (سن، ۱۳۹۱: ۳۴۹)؛
- حکمرانی انسانی، یعنی تعهد و پایبندی به برابری وضعیت و فرصت؛ تعهد بر دستیابی به حقوق جامع برای همه مردمان جهان، و بیش از همه برای آن‌ها که به قول ریچارد فالک از همه آسیب‌پذیرترند (Falk, 1995:9-10).
- احترام به گوناگونی و دیگری یا به تعبیر موف منطق «تفاوت» که ناگزیر شکل‌های سیاسی و فرهنگی هویت‌یابی را ضروری می‌سازد (موف، ۲۳: ۱۴۰۳) و به قول چارلز تیلور، اعتباربخشی، حرمت یا عزت آن‌ها را، پذیرش اعتقاد به اینکه «دیگران» حق دارند متفاوت فکر کنند (تیلور و رجایی، ۱۳۹۳: ۱۵۴)؛
- شناسایی حقوق و کرامت انسانی مردمان (برابری در منزلت انسانی) از سوی نظام‌های سیاسی و ابداع و حمایت از فرآیندی سیاسی که جامع و مشارکتی باشد^۲

1. pluri-verse/ universe

۲. در بحث شناسایی و اعطای کرامت انسانی می‌توان نوعی تقارن فکری میان مواضع فوکویاما در کتاب هویت و ژاک دریدا در *اشباح مارکس* مشاهده نمود. برای فوکویاما آنچه صلح و نظم جهانی آینده را تهدید می‌کند، سیاست‌های هویتی است که وجه پوپولیستی گرفته و به احزاب و سیاست‌های راست‌گرا در اروپا و امریکا دامن می‌زند. به نظر فوکویاما و دریدا اگر موضوع مهاجران و آوارگان میلیونی جهان از طریق روند ادغام سازی بر اساس ارزش‌های دموکراتیک حل نشود مجموع بحران‌های موجود هم در این بخش از جهان و هم دیگر مناطق پرتنش، کاتالیزور مهمی برای بسیج سیاسی در جناح راست افراطی خواهد شد و این نگرانی از بسط ایدئولوژی‌های سلطه را تشدید خواهد نمود. یک نمونه جدید از پیروزی راست‌گرایان در انتخابات پارلمانی هلند است که در تاریخ ۲ آذر ۱۴۰۲ با برتری حزب آزادی و نامزد مهاجر ستیز و اسلام‌ستیز این کشور به انجام رسید و بسیاری را در این کشور و اروپا در شوک فروبرد.

(فوکویاما، ۱۳۹۹: ۱۰۰)؛ از هگل تا فوکویاما و راولز تأکید بر این شده که مبارزه برای حق شناسایی موتور تاریخ بوده است. نه فقط از منظر منطق راست؛ بلکه از باب اهمیتشان و کرامت انسانی باید جهان به وضعی تعالی یابد که می‌خواهیم هم‌نوع‌هایمان را به عنوان انسان به رسمیت بشناسیم.

- شناسایی حقوق و کرامت انسانی زنان و جستجوی راه‌هایی برای کاهش دادن به تلقی فرودستی طبیعی درباره زنان و اقلیت‌ها (همپتن، ۱۳۸۰: ۳۴۴)

- پابندی جدی به عدم خشونت و اعتقاد به اینکه اختلافات در سطوح ملی و بین‌المللی را می‌توان با صلح، گفتگو و آرامش حل کرد؛

- مراقبت‌های بهداشتی و نظام سلامت در کلیه سطوح از کودک تا کهن‌سالان، مطلوب باشد (دوباتن، ۱۳۹۹: ۲۲۹).

بازگشت به گفتگوی سازنده

این اصول گسترده و همگانی که در سطور بالا مورد اشاره قرار گرفت، مقدمه‌ای ضروری برای تمهید نوعی قرارداد اجتماعی فراهم می‌کند، در عین حال چالش اصلی ابداع فرآیندی است که بتواند از طریق فرهنگ مباحثه در سطوح مختلف، نتایج و کاربردهای این مشارکت را برای اخلاق جهانی و زیست‌متمدنانه استخراج کند. چنان‌که پیش از این تصریح شد، این ابداع از طریق تشویق به مشارکت فعالانه و حضور در فرآیند گفتگوهای پایدار عملی است. به معنای فلسفی، فرآیند تحقق ارزش‌ها، از مسیر بینا ذهنی در حوزه عمومی و با مشارکت و سهم منصفانه «همه» ممکن می‌شود. به عبارت دیگر، تنها در این میدان تبادل آرای (دوکسای یونانی) نیل به اجماع ممکن است. نکته مهم در اینجا توجه به این واقعیت خواهد بود که این فرآیند تحقق توافق بینا ذهنی با رویکرد شناخته‌شده

داگلاس ماری در کتاب *مرگ غریب اروپا*، که چونان مانیفست جنبش در حال ظهور نومحافظه‌کاری و راست‌گرایی به نگارش درآمده است، از حضور بی‌سابقه مهاجران و آوارگان از خاورمیانه به اروپا و نابودی قریب‌الوقوع تمدن غربی سخن گفته است. به باور نویسنده، کاهش زاد و ولد و مهاجرت بیش از حد به خصوص از خاورمیانه به اروپا تهدیدی برای تمدن اروپایی است. مطالعه این اثر از جهت بررسی ریشه‌های فرهنگی و سیاسی جنبش ضد مهاجران خواندنی است (رک: ماری، ۱۴۰۰).

هابرماسی چه تمایزی دارد و وجه افتراق آن چیست؟ همان‌طور که از ابتدای این نوشتار تأکید شده، در یکی دو دهه اخیر تعدادی از مهم‌ترین متفکران و فلاسفه بر لزوم مواجهه با مخاطرات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جهان تحت سیطره منطق سود و تک‌قطبی توجه داشته و خواستار راه چاره‌ای برای حفظ اجتماع جهانی نوع بشر بوده‌اند. از راولز و هابرماس تا جیمز کلیفورد، هومی بابا، بروس رابینز و شانتال موف. در عین حال متفکران «پسا هابرماسی/پسا روالزی» تلاش دارند از منطق اروپا محوری مضبوط در دیدگاه چنین فلاسفه‌ای عبور کنند. از این قرار، ایده مقوم ای نوشتار در اهمیت جهان باوری نوین، نه صرفاً ارزش‌های معطوف به عقل باوری و جهان‌شمول باوری اروپا محور (جهان‌وطن‌گرایی سنتی) بل حمایت از اجماعی است که منطق جهان متکثر سرشار از تفاوت را بپذیرد. کارلوس فرانکل، فیلسوف معاصر در گفتار قابل تأملی با عنوان «آیا فلسفه می‌تواند خاورمیانه را نجات دهد؟» با تمرکز به جغرافیای فرهنگی متکثر و پر منازعه این بخش از جهان به اهمیت این ایده قدیمی فلسفه سیاسی به مثابه بخشی مهم از راه‌حل اشاره کرده است. به باور او «فرهنگ گفتگو و مباحثه، نوعی چارچوب فکری است که در آن می‌توان درباره مسائل مهم و عامل همزیستی در مواجهه با مناقشه و خشونت گفتگو کرد (فرانکل، ۱۳۹۴). به عقیده او این ایده فلسفی «زیستن مطابق خرد از راه خویش‌داری» می‌تواند کمک مثبتی به ویژه در بستر همواره پرتنش خاورمیانه و به باور «راقم» این سطور برای عمده عوامل منازعه خیز جهان امروزی باشد.

به نظر نگارنده امر بایسته مسلم و ضروری، همان چیزی است که در اخلاق نیکوماخوس ارسطو و در معنی زیست‌متمدنانه و سعادت‌مند تصریح شده است، این که باید به خود اجازه دهیم تا دیدگاه‌های دیگران باورهای ما را به چالش بکشند و ما نیز از روی فراخ‌اندیشی، راجع به دیگران و باورهایشان بیاموزیم. به باور نگارنده، بیگانگی و اختلاف‌نظر حاصل از تکثر ارزش‌ها و نهادها چیز خوبی است، زیرا این فرصتی است تا دیدگاه‌های خودمان را در هنگام آشنایی و گفتگو با «دیگران» مورد تأمل و بازاندیشی قرار دهیم. این ایده بیان دیگری از گفتگوی پراگماتیستی مورد نظر هابرماس است که به دنبال مناسب‌ترین وسیله برای دستیابی به اهداف از پیش تعیین‌شده است. گفتگویی با

معیارهای اخلاقی که مقصد و مقصود آن منافع برابر همه بشریت است. به این اعتبار با ارزش‌ترین راه برای مقابله با بحران‌های جهانی، بازگشت به روابط جهانی بر محور دیالوژیک است.

پراتیک گفت‌وگو به درک این نکته در تأملات فلسفی جدید کمک می‌کند که حل بحران‌های جهانی، مستلزم روابط و کنش بیناذهنی است و دعوت از «دیگری» برای این روابط، لازم است؛ زیرا دیگری در تنازع با هستی ما نیست (راستایی، ۱۴۰۲). با ابتدای به ضرورت توجه عاجل به معضلات فراگیر جهان پیش رو که در این نوشتار تشریح شد، می‌توان گفت اتخاذ پراتیک گفتگوی گسترده میان کشورهای درگیر در این موقعیت پرمخاطره، واجد مزایای عینی و ملموس است: اول اینکه راه را برای کاوش جمعی در خصوص فرایند اندیشیدن و خودآگاهی هموار می‌کند؛ دو دیگر اینکه چشم‌اندازهای منطقی را شکل می‌دهد و به ما در حل مسائل و معضلاتی که موجب سردرگمی مان شده مدد می‌رساند و سرانجام در رفع منازعات ملی، منطقه‌ای و جهانی کمک می‌کند.

نتیجه‌گیری

دغدغه فلسفی نقد، تا حد زیادی به تماشای نقشه‌های دریانوردی قدیم می‌ماند. در حاشیه مرزهای چنین نقشه‌هایی نوشته شده بود: «در اینجا اژدها است». تأکید این نوشتار به ابتدای بحران‌های مبتلا به جهان این است: «در اینجا مخاطره جهانی نهفته است.» به همان صورت که نقشه‌ها نشان می‌داد زمین مسطح در کجا به پایانش می‌رسد. مقصود این مقاله آن بود که نشان دهد «زمین نامسطح ما به کدام دقیقه دلهره‌آور پایانش رسیده است.» طبیعی است نیازی نیست در نقشه راه تصریح و امر شود که «فرار کنید!» اما به صرافت و بصیرت می‌توان دریافت که بشری که نمی‌خواهد به دردسر و بسامدهای فراگیر آن درافتد، آگاه می‌شود که از حیث هنجاری/تجویزی چه کار یا کارهایی «باید» یا نباید انجام دهد.

پنهان نمی‌توان کرد اجتماع بشری، مبتلا به رنج‌نامه‌ای از آثار ناشی از تروریسم، شبکه‌های مواد مخدر، جرائم سازمان‌یافته، احتمالات جدی درباره انفجار هسته‌ای، و خطرات روز افزون بوم‌شناختی و پاره‌ای مسائل دیگر است. به شکل غیرقابل انکاری بشر به خیرهای عمومی چون سلامت، امنیت، اعتماد در بعد جهانی نیازمند است. در این حواله

هستیِ مغشوش، به نیاز ما به «جهانِ با هم» و نقشه راهی برای اگر نگوییم و نتوانیم «یک حکمرانی مشترک»، لاقابل به رایزنی توأم با اخلاق مسئولیت محتاجیم. برای کاستن از قدرت و اثر بازدارنده وفاداری‌های ملی نژادپرستانه، تعصبات عقیدتی و گوشزد کردن مخاطره‌های جهانی برای دولتمردان، هر جا و هر موقعیتی که فرصتی برای گفتگو با هم نوعانشان پیش می‌آورد، هر آنچه و هر جا که باشد، از تربیون سازمان ملل تا بلندی‌های داووس سوئیس نیازمندیم.

همان‌طور که مدرنیته‌های گوناگون را باور داریم، باید بپذیریم که در یک جهان چندقطبی توأم با مخاطره، از آنجا که هر لحظه احتمال ظهور شکل‌های افراطیِ منازعه وجود دارد، لذا فرایند دموکراتیک سازی امری لازم و در عین حال نیازمند همراهی، خویشتن‌داری و بردباری کشورهاست. از دیدگاه مسئولیت روشنفکری، مقتضای «جهانِ پساها»، تقویت بایسته‌های اخلاق زیست جهان شهر گرایی است که مختصات آن در این نوشتار مورد تأکید قرار گرفت.

به این معنا، هدف اصلی برای اجتماع بشری نه تحمیل هژمونیک فرایند یکپارچه‌سازی بل تلاش برای ایجاد ائتلافی است که شامل مجموعه‌ای از مطالبه‌های اخلاقی و سیاسی است که در معنای فلسفی به «اجماع در راه» می‌ماند، اجماعی که در مسیر حرکت و مشارکت همه محقق می‌شود؛ نه پذیرش تسلیم وار اصول بی‌تغییر. آنچه مهم است «وحدت انسان» است نه تحمیل یکسانیِ ملالت‌بار. مؤلف نام فلسفی این حرکت را «اندیشیدن به همه، با مشارکت همه» نامیده است.

حرکت و تأمل فلسفی در اینجا فراخوانی به داشتن شهامت برای گشودن فضای خردورزی به یک گشودگی ثمربخش به روی دیگربودگی و تفاوت‌هاست، آنجا که انسانی دیگر با فکری دیگر حضور دارد، همو که از جنس ماست و درگیرودار مشکلاتمان. باید دیدگان اندیشه را به درستی گشود و به سیاره به خطر افتاده از روی مسئولیت نسبت به نسل امروز و نسل آینده نگاه و عمل کرد.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Mohammad Taghi
Ghezelsoufa

<https://orcid.org/0000-0003-1090-1550>

منابع

آرنت، هانا (۱۳۶۳)، *توتالیتاریسم*، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: جاویدان.
الحق، محبوب (۱۴۰۱)، *تأملاتی در توسعه انسانی*، ترجمه احسان پشت مشهدی، تهران: دنیای اقتصاد.

اشتراوس، لئو (۱۳۹۶)، *مقدمه‌ای سیاسی بر فلسفه*، ترجمه یاشار جیرانی، تهران: آگه.
اشتراوس، لئو (۱۳۹۷)، *شهر و انسان*، ترجمه رسول نمازی، تهران: آگه.
اسپرینگز، توماس (۱۳۷۷)، *فهم نظریه‌های سیاسی*، ترجمه فرهنگ رجایی، تهران: آگه.
اسکینر، کوئنتین (۱۳۹۳)، *بینش‌های علم سیاست*، ترجمه فریبرز مجیدی، تهران: فرهنگ جاوید.
اسولیوان، نوئل (۱۳۸۹)، *نظریه سیاسی در گذار*، ترجمه حسن آب نیکی، تهران: کویر.
بیات، محمد (۱۴۰۲)، *هفتم اکتبر و جدال حافظان نظم قدیم با نظم سازان جدید*، بازیافت به آدرس:

<https://jaraian.org/%D9%87%D9%81%D8%AA%D9%85-%D8%A7%DA%A9%D8%AA%D8%A8%D8%B1>

تامپسون، مل (۱۳۹۸)، *فهم فلسفه سیاسی*، ترجمه نرگس تاجیک نشاطیه، تهران: روزگار نو.
تیلور، چارلز (۱۴۰۲)، *اخلاق اصالت*، ترجمه وحید سهرابی فر، قم: دانشگاه ادیان
تیلور، چارلز و رجایی، فرهنگ (۱۳۹۳)، *زندگی فضیلت مند در عصر سکولار*، ترجمه فرهنگ رجایی، تهران: آگه.
دوباتن، آلن (۱۳۹۹)، *متفکران بزرگ*، ترجمه معصومه موسوی و معصومه مظلومی، تهران: کتابسرای نیک.

دولی، مارک و کاوانا، لیام (۱۴۰۰)، *فلسفه دریدا*، ترجمه نادر خسروی، تهران: نشر نی.
راستایی، حامده (۱۴۰۲)، *دیگری و صلح فراسوی ذات؛ در اندیشه امانوئل لویناس*، تهران: بوستان کتاب.

ساوول، نیکال (۱۴۰۱)، *جهانی‌سازی؛ ظهور و سقوط ایده‌ای که جهان را درنوردید*، ترجمه محمد معماریان، بازیافت به آدرس:

<https://tarjomaan.com/%D8%AC%D9%87%D8%A7%D9%86%DB%8C%D8%B3%D8%A7%D8%B2%DB%8C->

<https://tarjomaan.com/%D8%A2%DB%8C%D8%A7-%D9%81%D9%84%D8%B3%D9%81%D9%87-%D8%AE%D8%A7%D9%88%D8%B1%D9%85%DB%8C%D8%A7%D9%86%D9%87-%D8%B1%D8%A7-%D9%86%D8%AC%D8%A7%D8%AA-%D8%AE%D9%88%D8%A7%D9%87%D8%AF-%D8%AF%D8%A7%D8%AF%D8%9F/>

سعید، ادوارد (۱۳۸۲)، فرهنگ و امپریالیسم، ترجمه اکبر افسری، تهران: اختران.
عنبری، موسی، اندیشه پسا توسعه گرایی و گشت فرهنگی، در پایگاه نورمگز.
فرانکل، کارلوس (۱۳۹۴)، آیا فلسفه می‌تواند خاورمیانه را نجات دهد؟ ترجمه میلاد اعظمی، بازیافت به آدرس:

<https://tarjomaan.com/%D8%A2%DB%8C%D8%A7-%D9%81%D9%84%D8%B3%D9%81%D9%87-%D8%AE%D8%A7%D9%88%D8%B1%D9%85%DB%8C%D8%A7%D9%86%D9%87-%D8%B1%D8%A7-%D9%86%D8%AC%D8%A7%D8%AA-%D8%AE%D9%88%D8%A7%D9%87%D8%AF-%D8%AF%D8%A7%D8%AF%D8%9F/>

فرای، گرگ و اهیگن، جاسیتا (۱۳۹۰)، تصویرهای متعارض از روابط بین‌الملل، ترجمه علیرضا طیب، تهران: نشر نی.

فوکویاما، فرانسیس (۱۳۹۹)، هویت، سیاست هویت کنونی و مبارزه برای به رسمیت شناخته شدن، ترجمه رحمن قهرمان پور، تهران: روزنه

قرلسفلی، محمدتقی (۱۴۰۳). جهانی شدن و امپریالیسم، تهران: نشر امیدصبا.

کوهن، تئودور (۱۳۹۷)، اقتصاد سیاسی بازار، ترجمه عادل پیغامی و دیگران، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).

کاستلز، مانوئل (۱۳۹۳)، شبکه‌های خشم و امید، ترجمه مجتبی قلی‌پور، تهران: نشر مرکز

کلی، پاول (۱۳۹۸)، سیاست، ترجمه شهرزاد ابراهیمی، تهران: سبزان.

گیدنز، آنتونی، فوکو، میشل، هابرماس، یورگن، بوردیو، پیر و دیگران (۱۳۹۱)، نظریه‌های متأخر جامعه‌شناسی، ترجمه حمیدرضا جلالی‌پور و جمال محمدی، تهران: نی.

گیدنز، آنتونی (۱۳۹۵)، جهان لغزنده است، ترجمه علی عطاران، تهران: پارسه.

لوردون، فردریک (۱۴۰۲)، سرمایه‌داری، میل و بردگی؛ مارکس و اسپینوزا، ترجمه محمود ایرانی فرد، تهران: روزنه

مارکوزه، هربرت و هابرماس، یورگن (۱۳۹۰)، سیاست و نظریه، ترجمه نادر فتوره چی، تهران: امید صبا.

- ماری، داگلاس (۱۴۰۰)، *مرگ غریب اروپا*، تهران: حمیدرضا خطیبی، تهران: هنوز.
- معینی علمداری، جهانگیر (۱۳۹۴)، *زیست جهان و اهمیت آن برای نظریه سیاسی*، تهران: رخداد نو
- منوچهری، عباس (۱۳۹۵)، *فراسوی رنج و رؤیا*، تهران: پژوهشکده تاریخ اسلام، دوره دو جلدی.
- موف، شانتال (۱۴۰۳)، *آگونیستیکس؛ اندیشیدن به جهان به شیوه سیاسی*، ترجمه مصطفی انصافی، تهران: لوگوس.
- نصری، قدیر (۱۴۰۱)، *کین تیزی متراکم، منبع اصلی خشونت و تروریسم در خاورمیانه ۱۴۰۲*، در *مطالعات خاورمیانه*، سال ۲۹، شماره پیاپی ۱۱۰، زمستان ۱۴۰۱.
- نصیری، حسین (۱۳۷۹)، *توسعه پایدار؛ چشم انداز جهان سوم*، تهران: فرهنگ و اندیشه
- نیاکوئی، سید امیر (۱۴۰۲)، *زمستان عربی و معماری دموکراسی در خاورمیانه*، تهران: نشر مخاطب.
- وگان، جفری (۱۳۹۵)، *تربیت سیاسی در اندیشه هابز، ترجمه حسین بشیریه*، تهران: نی.
- هابرماس، یورگن (۱۳۸۸)، *منظومه پسا ملی*، ترجمه کمال پولادی، تهران: نشر مرکز.
- هاروی، دیوید (۱۳۹۰)، *وضعیت پسا مدرنیته*، ترجمه عارف اقدامی مقدم، تهران: نشر پژوهاک
- همپتن، جین (۱۳۸۰)، *فلسفه سیاسی*، ترجمه خشایار دیهیمی، تهران: طرح نو.

References

- Barry, Brian (1969) The public interest, in Connolly, William E. (ed) *The Bias of Pluralism*, New York: Atherton Press, 160-78.
- Bauman, Zygmunt (2017). *Retrotopia*, UK: Polity Press.
- Bowles, Samuel (1993). Post-Walrasian political economy, in Bowles, Samuel and Gintis, Herbert (Eds) *Markets and Democracy: Participation, Accountability and Efficiency*, Cambridge: Cambridge University Press, 2-11.
- Buckley, Philip (1992). *Husserl, Heidegger and the Crisis of Philosophical Responsibility*, Dordrecht: Academic Publishers.
- Falk, Richard (2000) Global civil Society and the Democratic project, in Holden, Barry (Ed). *Global Democracy: Key Debates*, London: Routledge, 161-79.

Gray, John (1995). *Isaiah Berlin*, Princeton: Princeton Press.

Harlow, Barbara and Cater, Mia (2000) *Imperialism and Orientalism*, London: Blackwell.

Kohler, Martin (1998). From the national to the cosmopolitan Public Sphere, in Archibugi Daniele, Held, David, and Kohler, Martin (eds) *Re-imagining Political Community*, Stanford: Stanford University Press, 230-51.

Linklater, Andrew (1990), *Men and Citizens in the Theory of International Relations*, London: Macmillan.

Translated References into English

Al-Haq, Mahboob (2022), *Reflections on Human Development*, translated by Ehsan Posht Mashhadi, Tehran: Donyayeh Eqtesad, [In Persian].

Anbari, Musa, (2003), Post-developmental thought and cultural tour, *Journal of Humanities Methodology*, No. 35. [In Persian].

Arendt, Hannah (1984), *Totalitarianism*, translated by Mohsen Salasi, Tehran: Javidan, [In Persian].

Bayat, Mohammad (2024), "October 7th and the Struggle between the Preservers of the Old Order and the Makers of the New Order, retrieved from: <https://jaraian.org/%D9%87%D9%81%D8%AA%D9%85%D8%A7%DA%A9%D8%AA%D8%A8%D8%B1>. [In Persian].

Castells, Manuel (2014), *Networks of Anger and Hope*, translated by Mojtaba Gholipour, Tehran: Markaz Publishing House. [In Persian].

Cohen, Theodore (2018), *Political Economy of the Market*, translated by Adal Paighami and others, Tehran: Imam Sadeq University. [In Persian].

Dooley, Mark and Kavanagh, Liam (2021), *Derrida's Philosophy*, translated by Nader Khosravi, Tehran: Nay Publishing House. [In Persian].

Duboten, Alan (2020), *Great Thinkers*, translated by Masoumeh Mousavi and Masoumeh Mazloumi, Tehran: Ketabsaraye Nik. [In Persian].

Fraenkel, Carlos (2015), "Can Philosophy Save the Middle East?" Translated by Milad Azami. Retrieved from: <https://tarjomaan.com/%D8%A2%DB%8C%D8%A7-%D9%81%D9%84%D8%B3%D9%81%D9%87-%D8%AE%D8%A7%D9%88%D8%B1%D9%85%DB%8C%D8%A7%D9%86%D9%87-%D8%B1%D8%A7-%D9%86%D8%AC%D8%A7%D8%AA-%D8%AE%D9%88%D8%A7%D9%87%D8%AF-%D8%AF%D8%A7%D8%AF%D8%9F/> [In Persian].

Fukuyama, Francis (2020), *Identity, Contemporary Identity Politics and the Struggle for Recognition*, translated by Rahman Ghahramanpour, Tehran: Rozane. [In Persian].

Fry, Greg and O'Hagan, Jacinta (2011), *Contending Images of World Politics*, translated by Alireza Tayeb, Tehran: Ney Publishing House. [In Persian].

Ghezelsofla, Mohammad Taghi (2024). *Globalization and Imperialism*, Tehran: Omid Saba Publishing House. [In Persian].

Giddens, Anthony, Foucault, Michel, Habermas, Jurgen, Bourdieu, Pierre et al. (2012), *Recent Theories of Sociology*, translated by Hamidreza Jalaei-Pour and Jamal Mohammadi, Tehran: Ney Publishing House. [In Persian].

Giddens, Anthony (2016), *Runaway world: how globalization is reshaping our lives*, translated by Ali Attaran, Tehran: Parse. [In Persian].

Habermas, Jürgen (2009), *The postnational constellation: political essays*, translated by Kamal Poladi, Tehran: Markaz Publishing. [In Persian].

- Hampton, Jane (2001), *Political Philosophy*, translated by Khashayar Deyhimi, Tehran: Tarh-e-Now. [In Persian].
- Harvey, David (2011), *The State of Postmodernity*, translated by Aref Eghdami Moghadam, Tehran: Pajhwok Publishing House. [In Persian].
- Kelly, Paul (2019), *Politics*, translated by Shahroz Ebrahimi, Tehran: Sabzan. [In Persian].
- Lordon, Frederick (2023), *willing slaves of capital: Spinoza and Marx on desire*, translated by Mahmoud Irani Fard, Tehran: Rozena. [In Persian].
- Manouchehri, Abbas (2016), *Beyond Suffering and Dream*, Tehran: Islamic History Research Institute, two-volume series. [In Persian].
- Marcuse, Herbert and Habermas, Jurgen (2011), *Politics and Theory*, translated by Nader Fatorechi, Tehran: Omid Saba. [In Persian].
- Moeini Alamdari, Jahangir (2015), *World-Life and Its Importance for Political Theory*, Tehran: Rokhdad-e Now. [In Persian].
- Mouffe, Chantal (2023), *Agonistics: Thinking the World Politically*, translated by Mostafa Ensafi, Tehran: Logos. [In Persian].
- Murray, Douglas (2020), *The Strange Death of Europe*, translated by: Hamidreza Khatibi, Tehran: Hanooz. [In Persian].
- Nasiri, Hossein (1999), *Sustainable Development; A Third World Perspective*, Tehran: Culture and Thought. [In Persian].
- Nasri, Ghadir (2022), "Condensed Animosity, the Main Source of Violence and Terrorism in the Middle East", *Middle East Studies*, Vol. 29, No. 110. [In Persian].
- Niakoui, Seyed-Amir (2022), *The Arab Winter and the Conundrum of Democracy in the Middle East*, Tehran: Mokhatab Publishing. [In Persian].

O'Sullivan, Noel (2010), Political Theory in Transition, translated by Hassan Abniki, Tehran: Kavir. [In Persian].

Rastaie, Hamedeh (2023), The Other and Peace Beyond Essence; In the Thought of Emmanuel Levinas, Tehran: Bostan Ketab. [In Persian].

Saeed, Edward (2003), Culture and Imperialism, translated by Akbar Afsari, Tehran: Akhtaran. [In Persian].

Saul, Nikal (2022), "Globalization: The Rise and Fall of an Idea That swept the World", translated by Mohammad Memarian. retrieved from: <https://tarjomaan.com/%D8%AC%D9%87%D8%A7%D9%86%DB%8C%D8%B3%D8%A7%D8%B2%DB%8C-%D8%B8%D9%87%D9%88%D8%B1-%D9%88-%D8%B3%D9%82%D9%88%D8%B7-%D8%A7%DB%8C%D8%AF%D9%87%D8%A7%DB%8C-%DA%A9%D9%87-%D8%AC%D9%87%D8%A7/>. [In Persian].

Skinner, Quentin (2014), Visions of Politics, translated by Fariborz Majidi, Tehran: Farhang Javid. [In Persian].

Spriggans, Thomas (1998), Understanding Political Theories, translated by Farhang Rajai, Tehran: Agah. [In Persian].

Strauss, Leo (2017), A Political Introduction to Philosophy, translated by Yashar Jirani, Tehran: Agah. [In Persian].

Strauss, Leo (2018), The City and Man, translated by Rasoul Namazi, Tehran: Agah. [In Persian].

Taylor, Charles and Rajai, Farhang (2014), A Life of Virtue in the age of Secular, translated by Farhang Rajai, Tehran: Agah. [In Persian].

Taylor, Charles (2023), The Ethics of Authenticity, translated by Vahid Sohrabifar, Qom: University of Religions. [In Persian].

Thompson, Mel (2019), *Understanding Political Philosophy*, translated by Narges Tajik Neshatiyeh, Tehran: Rouzager Now. [In Persian].

Vaughan, Jeffrey (2015), *Behemoth teaches Leviathan: Thomas Hobbes on political education*, translated by Hossein Bashirieh, Tehran: Ney Publishing House. [In Persian].

استناد به این مقاله: قزلسفی، محمدتقی . (۱۴۰۳). تاملاتی فلسفی بر مخاطرات بشری در عصر روابط جهانی. پژوهشنامه روابط جهانی، ۱(۴)، ۱-۳۸.

DOI: 10.22054/jrgr.2025.83804.1105

The Quarterly of Research on Global Relations is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License